Førsteblad

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 71. Fylke: Telemark

Tilleggsspørsmålnr. 39 Herad: Bø

Emne: Gifteferdig ungdom Bygdelag: Vestre Bø

Oppskr. av: Sveinung H. Liå Gard: Liå

(adresse): Bø St. Telemark G.nr. 49 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. For det meste

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):
Ingeborg N. Liå f. 1871, bondekone

SVAR

1 og 2. Det var for det meste i bygda ein fant sin makje, men det var ikkje so vanleg at det blei ektefelle frå nabobygda — 3. I det forige århundrede var det slik att ein skulle gå til sin like for å "finne sin makje" 4 ja.. 5 For 50-60 år sea var det nok foreldra som i dei fleste tilf. var avgjerande 6. Det hende nok at foreldra sto over vogga og la planar for framtida 7. Ja, serleg for å få gardane saman. 8. Nei — 9 — 10. Gifte mellom sydskenbarn, tremenningar var alminnelig og i det forige årh. ein gut seg med si tante (morsyster) og ei gjente med sin onkel. Dersom det ynskes kan eg oppgi namn. Desse giftarmål var for å få rikdom og gardar i saman 11. Nei 12. Før 1900 var det så og seia umulig for born å setta seg opp mot foreldra. 13. I mange tilfelle fekk dei føle slektas vrede.

14540

14. Hadde foreldra fiendar var det
ikkje sjeldan dette tok parti for
dei unge. 15. Gjentur med laus-
unge (utt påbonning) blei på sin
bryllupsdag håna på den måten
att nokon kasta ein "filleunge"
i vegen fram fyr brudlupsbeden.
Det kunne vera gutunget, men
det kunne og vera nokon no
atta til brudgommen 16. Det var
nokk eit pluss å vara dugeleg, men
eg har ikkje om noka pröve
17. Det var frijare blant husmanns-
folk og tenesfolk. 18. I det förige
århundra var enkelte etterstrakta av
unge gutar – Slike som var dårle-
leg til stelle seg (blei kalla unge
"spalingar") dei kunne ha ein
lenky til) å styre med seg
19. "Pengjælur" var nokk snyttje
etterstrakta, serleg der som guten
skulle ta i mot garden og var
redd for å bli i stor gjell.
20. Det hende at gjentur "sat"
ugarnat og att den "gutte"
tynde seg, var ikkje heilt
afgjendt 21. – Um vendingsdrapar
har eg ikkje höyrt om. 22
— 23. I 1880 åra måtte ikkje ein
gut eller gjente snakke med kven-
annen etter att. ug, det var
ikkje god folkeskikk. Det blei
ikkje nokon forandring för
syklane blei alminnelig

14540

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

~~24~~

II Nattefriing

Mor mi Ingeborg N. Grivi gjekk for
å lesa for presten i Bø i 1886.
Ho fortalde, at like før dei blei
konfirmera om hausten var både
gutar og gjenter samla i prestegarden.
Då snakka presten for seg gutane
og dei måtte gje han handa på
det att dei ikkje skulle gå på
"nattelöpen" til gjentene. Alle
lova så nær som ein. Han var
så ekkel at han ikkje ville gje
presten handa — Presten tok han
for seg mest ein heil time,
men til inga nytte —
Det var nok mange i bygda
som såg på utefriing som
ein utskikk, sidan da det i
det förige årh. blei mange
"lausongar" —
Halvor Moe var i
Bø frå 1879 og framover og
budde på garden Gunvorkås
Han var valdsamt forarga
på "utefriingarane" og ei
natt blei han så rasande
at han tømde nattpotta
i hue på ein inntrengjande
"utefriar"

24. Etter det omkring århundre-
skiftet kom dansesalar i
bygda, blei det meir til det
gjentene fekk fölgje heime etter
festene

25. Ute friingar

26. Nattefriing var dei eldre som gjekk på aleine. Nattefløygarar var dei yngre som flakka seg og for frå gard til gard og gjorde „Spikk" med dei som hadde komi inn til gjentune. Det var alminnelig at dei yngre stengde dei eldre inne. Så stå harver med tinnane opp under vinlauga, der som gjentune låg i andre högda.

Det gjekk ofte vilt for seg

27 Det kunne vera frå 2-3 og opp til 10-12

28 Ukonfirmerte måtte ikkje ut til gjentune. Det var helst etter sitt 16 år

29 Det var helst frå same grenda, men det var ofte slektningar frå andre krinsar var med

30 Det var nok begge deilar. Var det ein husmanngut med godt „kjeftamaug" var slike med som „fyregongsmann", eller for å få moro i gang

31 Ukjendt for meg

32. I gamle dagar var det nok meir samhald mellom granne-gutar

33. Det var ikkje sjelden at att tenestgutar var med

34 Nei. 35. Laurdagkvellen var alminnelig. Dei som gjekk andre kveldar hadde dei i gamle dagar stygge namn på. —

36. Juleeftan, Påskeeftan og pinseeftan måtte ingen bort til gjentane. [illegible] dags kvell hadde gutane i

14540

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

gamle dagar for skikk å gå
"på tjerping" til gjentune. Gutane
tok med seg brisketvistar å risa
gjentune, visst nok, etter den regel
"att den mann et(s)tar mett, den
slår mang mett"
Skikken blei slutt ingong
nokre gutar kom til prestegar-
den og risa prestefrua i staden
for tenesgjenta.
37 Noko skilje soleis har eg
ikkje høyrt noko om. 38 Ein
av flakken gjorde målet opprømeleg-
snakka i staden, som en seier. Kan
dei inn måtte han gjorde målet o-
kjenneleg gje opp sit namn og dei
andre i flakken. 39. Vers blei ikkje bruka
40. Ein flakk gjekk stilt, men kom
to flakkar samtidig blei det ofte
bråk. 41. Foreldra lika best at det var
bra karar, verleg gardgutar var vel
snakkane i det førige århundra. Husbon-
folk såg gjerne at tenesgjentane hadde
friarar. Dei blei mykje flinkare når
dei hadde hat friarar, påstod mange
husbondfolk i gamal tid. 42
Skikken var at dei ikkje måtte bera opp
for fort. 43. I eldre tider hadde gutane
enten kandissukker eller ei fl. brenne-
vin. 44. Når gjentene låg i Stabburet om
sommaren var skikken å by på dur-
nyållk av eit kjær som sto i fyrste
etasje i Stabburet. 45. Det var nok med
angjen, ho visa kakke ho lika best.
46. Dei reiste helst i mørkre, så dei kom usett
heim. Men det hende av att ske-
flugarar som ikkje hadde sloppe inn,

14540

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

la seg i lugo på garden, og desse reiste ikkje før Gode morgen, Slik at alle skulle sjå dei. Slike blei kalla „steinhoggarar"

Den einslige nattefriaren.

47. Det var når det hadde blitt sikkert mellom to at ein ver eller fleire hadde følgd ~~friaren~~ denne eine, at dei rette så dei gjet og gjente kunne ut i fred 48 Einsleg friar kunne tyde på at det blei giftarmål mellom dei to, men det kunne au tyde på ein friar som gjekk for å narre gjenta – eller gjenene leo ut – Slike hadde dei gamle stygge nemn på – Brandbukkar o. liknande. Ei gjente som tok i mot slik friar blei kalla „lang på kråen" o.l. Slike friarar gjekk ofte ut på kvellar då andre ikkje var ute. 49. Gjekk guten med skumle hensikter ville han ikkje syne seg, men var det ein ordentlig friar var det ikkje so nøye. 50. 1–2 år men var det ein som berre gjekk for ein fornøyelse skuld blei ofte forholdet slutt når gjenta hadde blitt fruktsommelig 51. Helst sylvsaker – „Koaleringar" og armband. Gjenta sau ma gjerne noko som guten kunne henge lommen. Klokka si i på veggen var Sanga! Elles var det mange andre ting 52 Det var både unge og gamle, særleg dei som forbindelsen ikkje blei lika i bygda. Fantestykkje var å henge på døra. Kom friaren i pråm over elva, hende det blei

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

drog prå'mn opp til garden og batt den Stabursdøra. Det hende at nokon av slekta var verst. 53. Det nokon strøgde seg frå eller bruka bjøllar har eg ikkje høyrt om. Har høyrt om ein smed som hadde fått at ungdomen tok ein masse reidskap, or smia hans og sette på toppa til dette utvalgte. 54. Dei fleste lært aller gå, men enkelte tok övsel (blei sinna) og dei fekk i mange tilfelder gå i gjennom — bl. anna var det ut myke bruka „Spikk" og dra ei fiskestong gjennom dora og stikke den inn gjennom vindauga i Stabure, når så guten tok i stonga — ~~blei~~ så var nokk nokka øyde lakt for han 55. Foreldra måtte i fleste tilfelle med tilmodighet 56 I mange tilfelle blei det likesom off. forlovelse. 57 Dei kom i flokkar, men var det noko frå for mellom gut og gjente, kom guten ofte aleine

III.

Kva slags måtar som førde ungdomen saman slik at dei lærde kvarandre å kjenne.

A. På kyrkjebakken

58 Før 1905 var det ikkje god folke-skikk 59 Nei 60 Nei 61 Dersom ei gjente i gamle dagar snakka til ein gut, blei ho betrakta som ei „sjøgle" eller „fåle" 62. Det kunne ho „gjera på ymis vis, men helst i dansing. 63 Dette har eg ikkje høyrt. 64 Nei 65 Nei 66. Nei

B. Gjestebod saman med eldre

14540
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

67. Fyrste juledag bad dom ved kyrkja
fremmen til andag jol. Det var slekt å vener
og somtider grannar. På Ølse og Pins var
det ikkje noko serleg fest, men i gravferd
blei slekta og grannar bedt til. Barnsøl dei
nærmaste slekt. 68 for det meste 69 Noko
spesiel flatning har eg ikkje høyrt om. 70
Stabbedans ukjendt her 71 – 72 – 73 ——

C. Andre høve der eldre var med

74 Det var ikkje vanleg 75 Ja – dans var det
sumestader. 76 Skiensmarken og Kongsberg mar-
ken. Til Skiensm. var det nok både gutar
og gjentor. Til Kongsberg mest eldre og
bygkarar 77 På marken var det ofte dans
sa småjenter for det meste lyktningar og
silke hårkleder 78, Det var ofte om kvelden
dei hadde samanskotslag. 79. Gjeller og
kost

D. Samkomer der ungdomen var mest
for seg sjølv a. Sumaren 80. Ukjendt
81. Har høyrt om at eit par gjentor bad til
seg 2 gutar. Dei hadde stelt seg med ei
fl. brennevin. Da fl. var oppdrokkje
rette gutarne til andre gjentor —
82. Ukjendt. 83 —— 84 —— 85 —— 86 Ukjendt.
87. Kom det ein flokk til stølen blei det
ofte dans. 88 Berre jonsok. 89 Nei 90 Leikar
fins ikkje her 91. Ballslåing var alm. om
sumarskvellen. 92 Eldre folk var nok med,
men ikkje som aktive. 93 Det hende nok
dei tuffast, men det var nok ikkje alm. å
tuffast etter vegane. 94. Brygge har eg ikkje
her. Ferdb. st. fekk vi i 1925–26, Helst kvar
for seg bed Om vinteren
95 Nei 96 —— 97 —— 98 Nei 99 —— 100 Sjelden –
Det var helst jol og Påske. 101 —— 102 Spelemannen
til gilder var som regel ein fast mann som hadde
jobben både i bryllup og gjestebod. Det var meir

14540
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Sjelden dei tok spelmann frå andre bygdar.
Spelemannen fekk i fela – d.v.s. at dansarane
ga i fela, og det kunne ofte vere 100 kr. pr
notta til spellemannen – 103. Same lago
103→ gjeller for det meste gutane. 104. Trekkspel blei
fyrstkommande sett på som fanteskel og det
var av den grunn ikkje meir dans. 105. Serleg
kjelkelakken var både gutar og gjenter, lite
lent på kappkøyring. 106. Foreldra hadde
mykje å seia og dette var nok tilfelle
også med tenarane. 107 Gutane var nok meir
for seg slik. 108 Det var nok skilnad. 109
Serleg religiöse og ökonomiske. 110 For det meste
i eldre tid. IV. Juletråd
111. Sopelimemann og Zakkemann.
112. Nei 113. Ukjendt 114 Ukjendt 115 —— 116 Nei
117 Nei. 118 Det hende 119 Ukjendt 120 Ukjendt
121 Det hende. 122 Ukjendt 123 —— 124 ——
125 —— 126 —— 127 —— 128 Det var
vanleg, men lite bruka.
129. Eldre gjentar var vel ikkje
heilt sikre soleis.

14540

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING